

УДК 357.6:336.71

Внутрішній аудит управління ліквідністю банку

Запорожець С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Черкаського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»

У статті досліджено сучасні підходи до організації системи внутрішнього аудиту управління ліквідністю банку. Визначено перелік основних індикаторів оцінки рівня ризику ліквідності банку з відповідним їх поділом на нормативні та внутрішньобанківські. Обґрунтовано оптимізаційні напрями роботи внутрішнього аудитора банку щодо забезпечення ефективного управління ліквідністю.

Ключові слова: внутрішній аудит, ліквідність банку, управління ліквідністю, ризик ліквідності, індикатори оцінки.

Запорожець С.В. ВНУТРЕННИЙ АУДИТ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ БАНКА

В статье исследованы современные подходы к организации системы внутреннего аудита управления ликвидностью банка. Определен перечень основных индикаторов оценки уровня риска ликвидности банка с соответствующим их делением на нормативные и внутрибанковские. Обоснованы оптимизационные направления работы внутреннего аудитора банка по обеспечению эффективного управления ликвидностью.

Ключевые слова: внутренний аудит, ликвидность банка, управление ликвидностью, риск ликвидности, индикаторы оценки.

Zaporozhets S.V. INTERNAL AUDIT OF BANK LIQUIDITY MANAGEMENT

Modern approaches to the organization of the internal audit system of bank liquidity management have been studied in the article. The list of the main indicators of bank liquidity risk assessment with their respective division into normative and intrabank ones has been determined. The optimization directions of work of the bank internal auditor concerning providing effective liquidity management have been substantiated.

Keywords: internal audit, liquidity of the bank, liquidity management, liquidity risk, valuation indicators.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ліквідність банку є досить важливою системною характеристикою, котра свідчить про фінансову стабільність, спроможність банку розширювати обсяги активних операцій та протистояти негативним наслідкам кризових ситуацій. Ліквідність банку потребує взаємоузгодженості між трьома формуючими складовими елементами – власним капіталом банку, залученими і розміщеними ним коштами. Управління ліквідністю банку є одним із ключових питань і досить важливим з точки зору забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з управлінням ліквідністю банку, є одним із актуальних об'єктів дослідження та висвітлення в наукових дослідженнях. Цим питанням присвячені наукові праці Бутинця Ф., Герасимовича А., Дзюблюка О., Міщенко В., Примостки Л., Рудана В. та інших дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В останній час питання внутрішнього аудиту управління ліквідності банку, як базової передумови, що забезпечує

ефективний підхід до оцінки та оптимізації ризику ліквідності, набуває особливо актуального значення та потребує наукової уваги з точки зору обґрунтування перспективних напрямів провадження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад і практичних підходів до питання організації ефективного внутрішнього аудиту управління ліквідності банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліквідність розглядають як багаторівневу систему категорій, яка об'єднує поняття: ліквідність банку, ліквідність балансу банку, ліквідність активів, ліквідність пасивів тощо [1].

Ризик ліквідності – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування або виконувати позабалансові зобов'язання.

Ризик ліквідності – ризик, що загрожує доходам і капіталу внаслідок неспроможності банку вчасно, в повному обсязі та з мінімальними втратами покрити потреби у грошових коштах для виконання своїх грошових зобов'язань.

Основним способом вимірювання ризику ліквідності банку є визначення ступеня ліквідності різних видів активів банку та обчислення процентної частки активів з високою ліквідністю до загальних активів банку та до активів з низькою ліквідністю [2].

Ризик ліквідності поділяється на ризик ринкової ліквідності та ризик неплатоспроможності. Перший ризик пов'язаний зі збитками, на які наражається банк через неспроможність залучити кошти на ринку. Другий ризик полягає у тому, що банк не може виконати свої зобов'язання перед контрагентами через нестачу високоліквідних активів.

Рівень толерантності банку до ризику ліквідності визначається системою нормативів Національного банку України, а також внутрішніми обмеженнями, що накладаються банком на структуру активів і пасивів. Внутрішні вимоги до управління ліквідністю повинні відповідати вимогам Національного банку України.

Для вимірювання ризику ліквідності банк використовує перелік індикаторів, що розраховуються як у абсолютній величині, так і у відносній (табл. 1).

Основні методи та моделі управління ризиком ліквідності визначаються Положенням

про управління ризиком ліквідності в банку. В банку має бути впроваджена така модель управління ризиком ліквідності, яка дозволяє здійснювати постійний контроль за рівнем ризику ліквідності, керувати потоками активів та пасивів для запобігання зростання ризику ліквідності, а також розроблений план заходів щодо підтримання достатнього рівня ліквідності на випадок передкризових та кризових ситуацій у банківському секторі України.

Метою внутрішнього аудиту управління ліквідністю банку є гарантування оптимального рівня ліквідності в довгостроковій перспективі шляхом забезпечення дотриманням всіх регламентованих нормативних та внутрішніх вимог.

Управління ліквідністю банку полягає у: забезпеченні достатнього рівня ліквідності банку у різних часових інтервалах; диверсифікації джерел залучення коштів та напрямів їх ефективного перерозподілу; плануванні та своєчасному застосуванні антикризових заходів щодо підтримки оптимального рівня ліквідності; розробці та поширенні інструментальної бази щодо управління ліквідністю банку; контролі за збалансованим зростанням обсягів активно-пасивних операцій та концентрацією платіжних зобов'язань у графіку розрахунків; оперативному плануванні і формуванні резерву залучених коштів тощо.

Вимоги Національного банку України до звітності щодо рівня ліквідності у нормативно-правовій базі в Україні чітко не визначено. Перелік звітів стосовно ліквідності банків

Таблиця 1

Індикатори оцінки рівня ліквідності банку

Група індикаторів	Найменування індикатора оцінки рівня ліквідності банку
Нормативні	Норматив миттєвої ліквідності
	Норматив поточної ліквідності
	Норматив короткострокової ліквідності
	Розмір регулятивного капіталу банку
	Розмір резервного фонду банку
	Дотримання нормативних вимог до формування резервів за залученими коштами банку
	Дотримання нормативних вимог до формування резервів за кредитними операціями банку
Внутрішньобанківські	Частка високоліквідних активів в структурі портфеля активів банку
	Співвідношення заборгованості за кредитними вимогами банку до розміру депозитного портфеля банку
	Співвідношення високоліквідних активів до розміру депозитного портфеля банку
	Рівень якості кредитного портфеля
	Розмір щоденної потреби банку у високоліквідних активах

Джерело: розробка автора

обмежується звітністю про нормативи ліквідності – Звіт про дотримання економічних нормативів та лімітів відкритої валютної позиції (Форма № 611 (місячна)) і формою статистичної звітності № 631 «Звіт про структуру активів та пасивів за строками» (декадна). Внутрішні звіти банків жодним чином не регламентовані регулятором, а лише згадуються в Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України.

Базовими інструментами аудитора щодо оцінки грошової позиції банку, яка утворюється вхідними та вихідними грошовими потоками, є звіт з розривів за строковістю активів і пасивів та звіт-прогноз грошових потоків. Звіт за строковістю активів та пасивів відображає грошові потоки від фактично укладених активних і пасивних операцій за остаточними строками погашення. Звіт-прогноз грошових потоків консолідує інформацію про грошові потоки, що виникають з фактичного балансу, із прогнозами грошових потоків, джерелом яких є прогнозований розвиток банку (бізнес-план, прогнози бізнес-підрозділів).

Для управління ліквідністю банк використовує трирівневу систему:

- стратегічне управління на етапі створення бізнес-плану у вигляді планових обсягів та структури активів та зобов'язань;
- тактичне управління шляхом встановлення вимог та обмежень Комітетом з управління активами і пасивами;
- оперативне управління, що полягає у приведенні у відповідність вхідних та вихідних грошових потоків та здійснюється Казначейством на щоденній основі.

У практичній діяльності банки застосовують три основні стратегії управління ліквідністю, які, по суті, є проявом загальних підходів до управління активами і пасивами банку:

- стратегія трансформації активів (управління ліквідністю через активи);
- стратегія запозичення ліквідних коштів (управління ліквідністю через пасиви). Управління активами передбачає накопичення ліквідних коштів, таких як вкладення в казначейські зобов'язання, придбання ліквідних цінних паперів по операціях РЕПО, валютні кредити, короткострокове розміщення коштів в банках – кореспондентах;
- стратегія збалансованого управління ліквідністю (через активи і пасиви). Методом оцінки ризику ліквідності є метод ГЕП – аналізу, доповнений прогнозуванням потреби

в ліквідності за поточними зобов'язаннями і співставленні позиції по ліквідності з можливостями банку щодо залучення коштів на грошовому ринку [3, с. 80].

Найбільш складним завданням управління ліквідністю банку є підтримка оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю, що потребує підтримки оптимальної структури балансу банку. На підставі наведених звітів, Комітет з управління активами та пасивами приймає рішення про стан ліквідності банку.

Комітет з управління активами та пасивами відповідає за організацію контролю за нормативними показниками ліквідності та за стратегіями їх досягнення, встановлює максимальні ліміти на об'єм наданих кредитів у відсотках до загальної суми активів та пропорційно капіталу. Побудова прогнозу грошових потоків дозволяє контролювати зміни позиції ліквідності банку при реалізації потенційних подій, спроможних негативно вплинути на структуру активно-пасивних операцій, визначати перелік таких подій та їх кількісний вплив на баланс, описувати управлінські рішення, необхідні для коригування позиції ліквідності при несприятливому розвитку бізнесу та ефективності цих рішень для ліквідності банку.

Управління ризиком ліквідності здійснюється Комітетом з управління активами та пасивами за допомогою аналізу ситуації, що склалась, та прогнозу грошових потоків і екстремальних ситуацій, по кожній валюті окремо і в цілому.

Щодо управління ліквідністю банку Комітет з управління активами та пасивами банку здійснює: затвердження параметрів оптимальної структури активів та пасивів балансу (по строкам, джерелам та клієнтам); затвердження лімітів по розривах ліквідності; затвердження лімітів концентрації; затвердження параметрів на розмір експозиції валютного ризику; затвердження параметрів на розмір експозиції процентного ризику; прийняття рішення щодо перевищення внутрішніх лімітів; розробка плану дій банку по усуненню нетипових (ризикових) ситуацій.

Розрахунок ресурсних позицій (розрив ліквідності) банку здійснюється над балансовими активами та зобов'язаннями банку відповідно до термінів їх повернення згідно угод, договорів та інших документів у розрізі валют та загальний у всіх валютах. Банк здійснює аналіз ліквідності за строками погашення на основі дисконтованих грошових потоків.

Для аналізу строкового розриву ліквідності банк повинен дотримуватись вираженої політики управління ліквідністю як у національній валюті, так і в розрізі окремих валют, здійснюючи постійний контроль за забезпеченням певної частки ліквідних активів у загальній структурі балансу банку.

Проблеми ліквідності можуть виникнути як при здійсненні пасивних операцій банку (зняття коштів з клієнтських рахунків, погашення заборгованості банку тощо), так і внаслідок здійснення активних операцій (видача чи пролонгація кредитів), якщо рішення про розміщення коштів приймається раніше, ніж знайдено відповідні джерела фінансування.

Наявність позитивної невідповідності між активами та пасивами свідчить про те, що банк може більш активно розміщувати кошти та має резерв для отримання прибутку при постійному контролі за забезпеченням певної частки ліквідних активів у загальній структурі балансу.

У випадку існування достатнього профіциту ліквідності Комітет з управління активами та пасивами ініціює збір пропозицій від бізнес-підрозділів відносно можливостей використання профіциту ресурсів, або бізнес-підрозділи ініціюють розгляд своїх пропозицій на засіданнях комітету.

Комітет з управління активами та пасивами визначає оптимальне використання тимчасово вільних ресурсів. У випадку, якщо такі вкладення несуть за собою кредитний ризик, прерогативою Кредитного комітету є встановлення лімітів на ці активні операції. У випадку виникнення дефіциту ліквідності, Комітет з управління активами та пасивами формулює завдання із залучення фінансових ресурсів на ринку. Оперативне управління ліквідністю банку здійснює Казначейство банку.

Банки застосовують основні підходи для підтримки оптимального рівня ліквідності в короткостроковій та довгостроковій перспективі (табл. 2).

Розрахунок відповідності обсягу активів і зобов'язань банку за строками погашення базується на вимогах МСФЗ, тобто зобов'язання банку враховуються за визначеними в угодах строками погашення, що залишилися. Очікувані надходження коштів за активами банку складаються з дисконтованих грошових потоків за кредитними угодами, за вирахуванням резервів під знецінення.

Управління ліквідністю банку в умовах, відмінних від стандартних, здійснюється в двох режимах: передкризовий та кризовий стан ліквідності. Для подолання кризи ліквідності Комітет з управління активами та пасивами визначає обсяг дефіциту, що має бути ліквідований, і необхідні терміни; формує склад антикризової робочої групи; розробляє конкретний антикризовий план заходів. Визначення ситуації як кризової проводиться на засіданні Комітету з управління активами та пасивами. Ініціатор визначення ситуації як кризової зобов'язаний дати оцінку ситуації, що склалася, винести пропозиції про визнання ситуації кризовою і необхідність початку дій і процедур, передбачених антикризовим планом.

Для мінімізації ризику ліквідності протягом звітного року банк здійснює внутрішній контроль та аналіз строків погашення активів і зобов'язань для прийняття рішень щодо оперативного управління ліквідністю банку.

Висновки з цього дослідження. Завданням внутрішнього аудиту управління ліквідністю банку є сприяння ефективній та результативній діяльності, достовірній фінансовій та регулятивній звітності, а також дотриманню відповідних законів, нормативно-правових актів та внутрішніх положень щодо спроможності своєчасного виконання своїх грошових зобов'язань, завдяки збалансованості між строками та сумами погашення розміщених активів і виконання зобов'язань.

З огляду на це, ефективне здійснення внутрішнього аудиту управління ліквідністю банку повинно забезпечувати:

Таблиця 2

Заходи банку, спрямовані на забезпечення оптимального рівня ліквідності

В короткостроковій перспективі	В довгостроковій перспективі
– залучення поточних депозитних ресурсів	– залучення середньострокових депозитних ресурсів
– залучення короткострокових депозитних ресурсів	– залучення довгострокових депозитних ресурсів
– формування портфеля високоліквідних та ліквідних активів	– формування диверсифікованого за рівнем ліквідності портфеля активів
– купівля-продаж держаних цінних паперів	– купівля-продаж цінних паперів

Джерело: розробка автора

1. Потужне контрольне середовище щодо підтримки оптимального рівня ліквідності банку

2. Адекватний процес визначення та оцінки ризику ліквідності

3. Запровадження контрольних положень та процедур щодо оцінки ліквідності банку

4. Адекватні інформаційні системи оцінки рівня ліквідності банку

5. Систематичну перевірку дотримання запроваджених положень та процедур

Так, програма внутрішнього аудиту управління ліквідністю банку має містити:

1) коефіцієнтний аналіз оцінки динаміки змін структури балансу банку та обґрунтування їх впливу на ризик ліквідності банку вцілому;

2) групування та аналіз термінів погашення активів та зобов'язань, що надає можливість оцінити джерела фінансування активних операцій та спроможність банку підтримувати ліквідність на рівні, достатньому для виконання своїх зобов'язань перед вкладниками та клієнтами;

3) аналіз впливу процесу управління ліквідністю на достатність нормативних регламентів, та закріплення відповідальності в частині реалізації покладених функцій;

4) аналіз якості прийняття управлінських рішень по управлінню довгостроковою і короткостроковою ліквідністю (згідно Політики керування активами і пасивами, політик по керуванню ризиками, положення про Комітет управління активами і пасивами) за переліком типових функцій:

5) аналіз прийняття управлінських рішень щодо управління миттєвою ліквідністю (на підставі затверджених політик керування ризиками) в частині:

– відповідальності за виконанням внутрішніх лімітів миттєвої ліквідності банку, нормативів миттєвої ліквідності НБУ;

– здійснення керування кореспондентським рахунком в НБУ, аналізу обсягів обов'язкового резервування на коррахунок на поточну дату;

– здійснення поточного керування миттєвою ліквідністю банку, визначення дефіциту або надлишку ліквідності на поточний і наступний день;

– здійснення угод щодо залучення та розміщення міжбанківських ресурсів тощо.

Під час здійснення аудиторської перевірки управління ліквідності банку аудитор зобов'язаний перевірити:

– відповідність внутрішніх вимог до управління ліквідністю вимогам Національного банку України;

– дотримання банком нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України;

– збалансованість строків та сум грошових потоків за активними пасивними операціями банку в різних часових інтервалах в тому числі у розрізі валют;

– здійснення розрахунку (щодокадно) та забезпечення контролю показника «Невідповідності за строками активів та пасивів» у розрізі валют;

– дотримання норм обов'язкового резервування залучених коштів на кореспондентському рахунку в Національному банку України;

– дотримання банком умов договорів на залучення коштів;

– своєчасність та повноту виконання банком всіх зобов'язань;

– дотримання персоналом встановлених положень та процедур щодо підтримки оптимального рівня ліквідності банку, а також забезпечення того, щоб запроваджені процедури фактично досягали поставлених цілей.

За результатами здійсненої перевірки діючої в банку практики щодо забезпечення оптимального рівня ліквідності аудитор формує висновок в письмовій формі, який повинен містити:

– результати виміру і оцінки стану ліквідності банку за певні періоди часу (у вигляді спеціально розробленої таблиці);

– аналіз факторів, що викликали той чи інший рівень ліквідності банку;

– моделювання стану ліквідності за умов різних сценаріїв розвитку бізнесу (незначні ускладнення розвитку бізнесу, легка криза, істотна криза ліквідності);

– обґрунтування основних заходів з відновлення або підсилення рівня ліквідності банку з вказівками щодо додаткового розміщення коштів в ліквідних активах.

Отже, внутрішній аудит управління ліквідністю банку забезпечує дотримання постійного достатнього рівня ліквідності для погашення своїх зобов'язань в належні терміни, як в звичайних умовах, так і в умовах кризи, не зазнавши при цьому невинуватих збитків та без ризику для репутації банку. Налаштована система внутрішньобанківського аудиту сприяє ефективному управлінню незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та здатності виконувати позабалансові зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123427
2. Дзюблюк О. В. Управління ліквідністю банківської системи України : монографія / О. В. Дзюблюк, В. Я. Рудан. – Тернопіль : Вектор, 2016. 290 с.
3. Бутинець Ф. Ф., Герасимович А. М. Управління ліквідністю банку: методичні підходи [Електронний ресурс] / Ф. Ф. Бутинець, А. М. Герасимович // Вісник ЖДТУ. 2012. № 4 (62). URL: <file:///C:/Users/Home/Desktop/42586-85418-1-PB.pdf>

REFERENCES:

1. Sait Nacionalnogo banku Ukrayiny. [Site of the national bank of Ukraine]. https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123427. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123427 [in Ukraine].
2. Dzyublyuk O. V. & Rudan V. Ya. (2016). Upravlinnya likvidnistyu bankivskoyi systemy Ukrayiny [Management the liquidity of the banking system of Ukraine]. Ternopil: Vektor [in Ukraine].
3. Butynecz F. F. & Gerasymovych A. M. Upravlinnya likvidnistyu banku: metodychni pidxody [Methods of bank liquidity management]. Visnyk ZhDTU – Herald of ZhDTU, 4. Retrieved from <file:///C:/Users/Home/Desktop/42586-85418-1-PB.pdf> [in Ukraine].